

О. О. Лазуренко

lazurenko.elen@gmail.com

Н. А. Тертична

tertichna@bigmir.net

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ МЕДИЧНОГО ПРОФІЛЮ

Lazurenko O. O. The model of emotional competence formation in the system of medical professional training / O. O. Lazurenko, N. A. Tertychna // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 37. – Kamianets-Podilskiy : Aksioma, 2017. – P. 181–190.

O. O. Lazurenko, N. A. Tertychna. The model of emotional competence formation in the system of medical professional training. Psychological and educational components of the formation of emotional competence of future professionals' worker are studied. The analysis of the problems on a specialist's professional identity formation is presented. The question on medical professional training in medical schools is described. The emotional competence of a student's personality assists socialization and professional becoming of a future specialist.

The model and the logic of emotional competence formation in the system of medical professional training are determined. The main directions of research of the concept of emotional competence are presented. The concepts of domestic and foreign researches are systematized. The methodological foundations of the study of the emotional competence phenomenon are studied and summarized. It is showed that among researchers of the emotional competence there is not a single opinion on the definition of this concept, its content, structure, as well as the factors that determine its development. We proposed the program of a future doctors' emotional competence formation. The general strategy, structure, basic principles, methodological approaches and content of the correctional program are showed. The program is aimed at the formation of students-future doctors' emotional competence during the professional training. The results of the pilot study of the special program effectiveness are presented. It is concluded that the development of medical students' emotional competence can be formed by introducing special courses, training and educational training programs in the educational process.

O. O. Lazurenko – the scientific contribution of the co-author is 50%,

N. A. Tertychna – the scientific contribution of the co-author is 50%.

Key words: emotional sphere, emotional competence, medical professional training, the formation of emotional competence.

О. О. Лазуренко, Н. А. Тертична. Модель формування емоційної компетентності у системі професійної підготовки фахівця медичного профілю. У статті досліджено психолого-педагогічні складові формування емоційної компетентності майбутнього лікаря на різних етапах професійної підготовки. Розглянуто питання професійної підготовки майбутніх лікарів у вищих медичних навчальних закладах освіти. Зроблено спробу розкриття специфіки формування емоційно-психологічної компетентності майбутніх фахівців. Представлено концепцію формування емоційної компетентності фахівця. Запропоновано модель формування емоційної компетентності в системі медичної професійної освіти. Представлено основні напрями дослідження емоційної компетентності у сучасній психології. Систематизовано концепції вітчизняних та зарубіжних досліджень. Узагальнено методологічні засади дослідження феномену емоційної компетентності. Продемонстровано, що серед дослідників емоційної компетентності немає єдиної думки щодо визначення цього поняття, його змісту, структури, не виявлено також факторів, що визначають його розвиток. Розроблено програму формування емоційної компетентності майбутнього лікаря. У статті представлено загальну стратегію, структуру, розкрито основні принципи, методологічні підходи та зміст спеціальної програми, спрямованої на формування емоційної компетентності студентів – майбутніх лікарів у процесі професійної підготовки. Представлено результати та зроблено висновки щодо ефективності впровадження моделі формування емоційної компетентності студентів медичного профілю у навчальному процесі.

Ключові слова: емоційна сфера, емоційна компетентність, професійна підготовка лікаря, формування емоційної компетентності.

Е. А. Лазуренко, Н. А. Тертичная. Модель формирования эмоциональной компетентности в системе профессиональной подготовки специалиста медицинского профиля. В статье исследованы психолого-педагогические составляющие формирования эмоциональной компетентности будущего медика на разных этапах профессиональной подготовки. Рассмотрены вопросы профессиональной подготовки будущих медиков в высших медицинских учебных заведениях. Сделана попытка раскрытия специфики формирования эмоционально-психологической компетентности будущих специалистов. Представлена концепция формирования эмоциональной компетентности специалиста. Предложена модель формирования эмоциональной компетентности в системе медицинского профессионального образования. Представлены основные направления исследования эмоциональной компетентности в современной психологии. Систематизированы концепции отечественных и зарубежных исследований. Обобщены методологические основы исследования феномена эмоциональной компетентности. Показано, что среди исследователей эмоциональной компетентности нет единого мнения от-

носительно определения этого понятия, его содержания, структуры, не обнаружено также факторов, определяющих его развитие. Разработана программа формирования эмоциональной компетентности будущего врача. В статье представлена общая стратегия, структура, раскрыты основные принципы, методологические подходы и содержание специальной программы, направленной на формирование эмоциональной компетентности у студентов – будущих врачей в процессе профессиональной подготовки. Представлены результаты и сделаны выводы относительно эффективности внедрения модели формирования эмоциональной компетентности у студентов медицинского профиля в учебном процессе.

Ключевые слова: эмоциональная сфера, эмоциональная компетентность, профессиональная подготовка врача, формирование эмоциональной компетентности.

Постановка проблеми. Емоційна насиченість професійного, особистого життя свідчить про актуальність вивчення емоційної компетентності як складової успіху в усіх сферах життєдіяльності особистості. Компетентність у сфері емоцій стала однією із складових високого професійного рівня фахівця, а це обумовлює значну потребу у формуванні його емоційної компетентності задля здійснення успішної професійної діяльності. Проблема формування емоційної компетентності майбутнього лікаря є однією з важливих у галузі професійної медичної освіти. Враховуючи велику професійну значущість формування емоційної компетентності, постає проблема пошуку певних потенціалів професійної підготовки в її розв'язанні. Аналіз державного освітнього стандарту вищої медичної освіти показав, що деякі навчальні дисципліни, передбачені даним документом, дозволяють студентам отримати інформацію про психологічний аспект емоційної сфери, емоційної організації особистості, про вікові особливості даного феномену, а також про основи управління емоційними станами, однак всі вони, на жаль, мають лише ознайомчий і фрагментарний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розуміння ролі та особливої значущості емоцій у житті людей сприяло появі в психологічній науці таких понять як «емоційна здатність», «емоційна компетентність», «емоційний інтелект» як необхідних складових успішного функціонування особистості (Р. Бак, Г. Бреслав, Д. Гоулман, Д. Люсін, Д. Мейер, П. Селовей). При чому, найбільш поширеним є вивчення емоційного інтелекту, його визначення, структури, шляхів розвитку. Поняття ж «емоційної компетентності», як психологічного конструкту, на сьогодні ще залишається в деякій мірі поза увагою дослідників та інколи навіть ототожнюється із емоційним інтелектом. Вивчен-

ню окремих аспектів емоційної компетентності присвячено праці І. Андреевої, Д. Гоулмана, Е. Носенко, К. Саарні, О. Саннікової та ін. Проте, незважаючи на безліч проведених досліджень, безперечно актуальність і практичну значимість, огляд літератури з очевидністю показує, що проблема емоційної компетентності лікарів та її вплив на професійну діяльність залишається недостатньо дослідженою і нині, зокрема в рамках психології та педагогіки вищої медичної школи.

Виділення невирішених частин загальної проблеми, якій присвячується стаття. На наше глибоке переконання, необхідно знайти такий підхід, вибудувати таку програму, яка зможе забезпечити розвиток індивідуальності фахівця, формування його професійних компетентностей, в тому числі й емоційної, впродовж усього процесу навчання у вищому медичному навчальному закладі. І ми цілком згодні з тим, що роботу в такому напрямку необхідно розпочинати ще в період навчання майбутніх лікарів у вищому медичному навчальному закладі з метою розвитку емоційної саморегуляції професійної діяльності лікаря, актуалізації власних емоцій і почуттів, розвитку емпатії як професійно важливого психічного явища, допомогти кожному студенту знайти свій індивідуальний механізм розвитку емоційної ідентичності. Вважаємо за доречне також з'ясувати, які необхідно отримати знання в галузі емоцій, які завдання доцільно виконувати студентам, інтернам в процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі з метою формування задатків власної емоційної компетентності, професійної компетентності майбутнього лікаря у сфері емоцій.

Мета статті: представити модель формування емоційної компетентності майбутнього лікаря у системі професійної підготовки фахівця.

Виклад основного матеріалу дослідження. Опираючись на результати теоретичного дослідження, застосовуючи системний підхід до організації процесу формування емоційної компетентності майбутнього лікаря, ми спробували побудувати психолого-педагогічну модель формування емоційної компетентності майбутнього лікаря в процесі професійної підготовки. Метою створення концептуальної моделі формування емоційної компетентності майбутнього лікаря була необхідність у підготовці кваліфікованих фахівців в галузі медицини з високим рівнем розвитку емоційних якостей, а також розвиток основних структурних компонентів емоційної компетентності лікаря (когнітивний, соціальний, регулятивний та емпатійний компоненти).

При розробці цієї моделі нами було враховано структуру емоційної компетентності лікаря. Так, складовими когнітивного компоненту є поінформованість про емоційні властивості, емоційна самосвідомість, адекватна самооцінка, мотивація досягнення успіху, рефлексія; соціального компоненту – психологічна гнучкість у вибудовуванні відносин, встановлення контактів з іншими людьми в процесі лікувальної взаємодії; регулятивного компоненту – здатність керувати своїми емоціями, контролювати їх; емпатійного компоненту – емпатія, емоційна чуйність. Підкреслимо, що формування емоційної компетентності як професійної якості лікаря – це складний та тривалий процес, який залежить як від організації навчальних занять, так і від особистості студента, його індивідуально-психологічних особливостей, зокрема, у сфері емоцій.

При побудові нашої моделі ми виходили з наступних положень: формування емоційної компетентності майбутнього лікаря має бути одним із завдань професійної підготовки фахівця і має здійснюватись в процесі навчальної діяльності; у процесі формування емоційної компетентності майбутнього лікаря особливу увагу слід приділяти формуванню професійно важливих емоційних компетенцій; формування емоційної компетентності майбутнього лікаря є двостороннім процесом діяльності викладача по формуванню компонентів емоційної компетентності та діяльності студента по самовдосконаленню своєї емоційної компетентності; процес формування емоційної компетентності майбутнього лікаря є тривалим і здійснюється за певними етапами в процесі професійної підготовки у вищому медичному навчальному закладі; основними психологічними особливостями її формування у процесі підготовки майбутніх фахівців у вищому медичному навчальному закладі насамперед є: врахування індивідуально-психологічних особливостей та рівня розвитку загально-комунікативних вмінь, аналіз мотивації як важливої передумови розвитку професійних компетенцій у сфері емоцій, позитивне ставлення студентів до навчально-пізнавального процесу, якість і глибина отриманих студентами психологічних знань у сфері емоцій. В нашій моделі процес формування емоційної компетентності складається з наступних етапів. Так, на першому етапі (теоретична підготовка) відбувається оволодіння студентами теоретичними і емпіричними знаннями з основ емоційної сфери, усвідомлення студентами ролі емоційної компетентності у професійній діяльності лікаря (курс «Психологія емоцій»); другий етап (практична підготовка) спрямований

на пізнання особливостей власної емоційної сфери, оволодіння студентами теоретичними й емпіричними знаннями з основ емоційної компетентності, розвиток емоційної виразності, регуляція емоційних станів, застосування студентами набутих знань, формування вмінь і навичок у навчально-пізнавальному процесі (навчальний тренінг «Формування емоційної компетентності»); на третьому етапі (інтернатура) відбувається застосування набутих знань, корекція умінь і відпрацювання навичок з основ емоційної компетентності у процесі практичної діяльності (практикум професійних навичок). Основними компонентами цієї моделі є: мета, принципи, на яких має будуватись навчально-пізнавальна діяльність студентів, комплекс педагогічних умов, що сприятимуть ефективності процесу формування емоційної компетентності, зміст навчання, етапи формування емоційної компетентності, форми, методи і засоби навчання, контроль, корекція і оцінка діяльності студентів, результат процесу формування емоційної компетентності.

Не зважаючи на те, що навчальними планами підготовки фахівців передбачені деякі психологічні дисципліни, їх потенціал у формуванні емоційної компетентності майбутнього лікаря є все ж таки незначним. Саме тому нами було запропоновано ввести курс (вибіркову дисципліну) «Психологія емоцій» для всіх спеціальностей. Цей курс спрямований на вдосконалення знань у сфері емоцій, що знаходить своє відображення як у теоретичній, так і практичній складових вивчення цієї дисципліни. Основною метою теоретичної підготовки є ознайомлення студентів з класичними і сучасними науковими уявленнями про сутність емоційної сфери, психологічними особливостями розвитку емоційної компетентності та практичною роботою з емоційними станами. Наступним кроком у підготовці студентів є тренінг «Формування емоційної компетентності», мета якого – розвиток у студентів емоційної компетентності, її основних компонентів (когнітивний, соціальний, регулятивний, емпатійний), а також отримання практичних навичок і вмінь з управління та регуляції власних емоцій та емоцій оточуючих, що впливають на розвиток необхідних особистісно-професійних якостей. Загалом тренінг спрямований на розвиток емоційних компетенцій майбутнього лікаря, створення позитивного емоційного фону, вміння розуміти свої емоційні стани, розпізнавати емоції та почуття інших. Серед основних цілей слід виділити наступні: оволодіння прийомами управління емоційними станами, а також прийома-

ми емоційної саморегуляції в професійній діяльності; розвиток професійної спостережливості (перцептивний та емпатійний компоненти) та розуміння власних емоційних станів (когнітивний компонент); розвиток вміння емоційної експресії; розвиток навичок зняття емоційної напруги; управління власними внутрішніми станами (регулятивний компонент); оволодіння прийомами створення сприятливої емоційної атмосфери; формування навичок передбачення можливих емоційних станів у пацієнтів; вміння розпізнавати емоції інших та розвиток здатності до прояву емоційності у професійному спілкуванні (соціальний компонент); вміння зрозуміти іншого на основі переживань, постановки себе на місце пацієнта (емпатійний компонент). У наступному періоді професійної підготовки лікаря (післядипломної підготовки) основний акцент робиться безпосередньо на практичну діяльність, навчання в інтернатурі, спрямовану на відпрацювання навичок, самовдосконалення професійно важливих якостей, в тому числі і компонентів емоційної компетентності. Слід також зазначити, що в умовах навчання в інтернатурі, тобто при переході від ситуацій навчально-пізнавальної діяльності до професійної діяльності відбувається і «перетворення» майбутнього лікаря стосовно засвоєних раніше засад емоційної компетентності. Враховуючи специфіку такого періоду у підготовці кваліфікованих фахівців у галузі медицини, особливості професійної діяльності, в подальшому формуванні емоційної компетентності, можна виділити такі цілі, як: формування знань про відхилення в емоційному розвитку людини, розуміння впливу хвороби на емоційний стан пацієнта, формування адекватного розуміння власних особливостей емоційної сфери у здатності здійснювати професійну діяльність; надбання навичок усвідомлення і контролю власних емоційних станів в процесі професійної діяльності; формування навичок в розробці тактики емоційного самовдосконалення; самовдосконалення навичок професійної рефлексії, професійного спостереження, емпатії, емоційної гнучкості та інших професійно важливих компонентів емоційної компетентності лікаря.

Загалом, цінність запропонованої нами концептуальної моделі полягає у спрямованості на психологічні особливості формування емоційно компетентної особистості майбутнього фахівця-лікаря на певних етапах професійної підготовки: теоретико-інформаційному (засвоєння інформації про емоційний світ людини, емоційні властивості особистості, усвідомлення впливу емоційної сфери на її життєдіяльність та психологічне благо-

получчя і здоров'я, формування образу емоційно-компетентної людини в ході вивчення курсу «Психологія емоцій»); навчально-пізнавальному (виконання вправ, спрямованих на набуття емоційних компетенцій, відпрацювання навичок виразу емоцій, управління емоційними станами, визначення пріоритетних напрямків подальшого розвитку тощо під час тренінгових занять з формування емоційної компетентності майбутнього лікаря); практично-професійний (реалізація набутих на переддипломному етапі підготовки компетенцій у сфері емоцій у конкретну професійну практику, їх застосування в конкретних ситуаціях професійної діяльності на післядипломному етапі підготовки фахівця-лікаря).

Висновки. Аналіз проблеми формування емоційної компетентності майбутнього лікаря дозволив дійти таких висновків: формування емоційної компетентності – тривалий процес, який відбувається під впливом соціальних цінностей та психологічних особливостей і, насамперед, у навчально-пізнавальній діяльності; в нашій моделі формування емоційної компетентності майбутнього лікаря ми спирались на ідею індивідуального підходу, який передбачає розвиток всіх сфер індивідуальності, в тому числі емоційної сфери, що, в свою чергу, зумовлює комплексний розвиток емоційної компетентності майбутнього фахівця медичного профілю у системі професійної підготовки.

Здійснене нами дослідження психологічних особливостей формування емоційної компетентності майбутнього лікаря в процесі професійної підготовки не вичерпує всього різноманіття методичного арсеналу, який може бути застосований у цьому напрямі. Найбільш перспективними, на наш погляд, шляхами вирішення поставлених завдань у навчально-виховному процесі вищого медичного навчального закладу мають стати інтеграція навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу, впровадження спеціально розроблених елективних (вибіркових) курсів, застосування тренінгових занять тощо.

Список використаних джерел

1. Лазуренко О.О. Психологія емоцій в структурі підготовки фахівців у вищих навчальних закладах медичного профілю / О. О. Лазуренко // Педагогіка та психологія: традиції та інновації: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Львів, 2013. – С. 22–25.
2. Лазуренко О.О. Концепція формування емоційної компетентності на різних етапах професійної підготовки лікаря /

- О. О. Лазуренко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. – Випуск 3. – Херсон, 2015. – С. 113–117.
3. Лазуренко О.О. Тренінг формування емоційної компетентності майбутнього лікаря / О. О. Лазуренко // Fundamental and Applied Researches In Practice of Leading Scientific Schools. – 2016. – 2 (14). – С. 44–54.
  4. Лазуренко О.О. Дослідження психологічних складових емоційної компетентності майбутнього фахівця-лікаря / О.О. Лазуренко, Н.А. Тертична // Актуальні проблеми психології: Зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Том Х. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. – Вип. 29. – Київ, 2016. – С. 97–106.
  5. Olena O. Lazurenko, Nataliya V. Smila. Psychological and Pedagogical Principles of Students' Emotional Sphere formation in the Process of Professional Training and Development // Journal of Psychological Sciences. – Vol. 2. – № 3. – 2016. – P. 124–129.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Lazurenko O.O. Psihologija emocij v strukturi pidgotovky fahivciv u vyshhyh navchal'nyh zakladah medychnogo profilju / O. O. Lazurenko // Pedagogika ta psihologija: tradyicii' ta innovacii': Materialy mizhnarodnoi' naukovo-praktychnoi' konferencii'. – L'viv, 2013. – S. 22–25.
2. Lazurenko O.O. Koncepcija formuvannja emocijnoi' kompetentnosti na riznyh etapah profesijnoi' pidgotovky likarja / O. O. Lazurenko // Naukovyj visnyk Hersons'kogo derzhavnoho universytetu. Serija: Psihologichni nauky. – Vypusk 3. – Herson, 2015. – S. 113–117.
3. Lazurenko O.O. Trening formuvannja emocijnoi' kompetentnosti majbutn'ogo likarja / O. O. Lazurenko // Fundamental and Applied Researches In Practice of Leading Scientific Schools. – 2016. – 2 (14). – С. 44–54.
4. Lazurenko O.O. Doslidzhennja psihologichnyh skladovyh emocijnoi' kompetentnosti majbutn'ogo fahivcja-likarja / O.O. Lazurenko, N.A. Tertychna // Aktual'ni problemy psihologii': Zb. nauk. prac' In-tu psihologii' imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukrai'ny. – Том H. Psihologija navchannja. Genetychna psihologija. Medychna psihologija. – Vyp. 29. – Kyi'v, 2016. – S. 97–106.

5. Olena O. Lazurenko, Nataliya V. Smila. Psychological and Pedagogical Principles of Students' Emotional Sphere formation in the Process of Professional Training and Development // Journal of Psychological Sciences. – Vol. 2. – № 3. – 2016. – P. 124–129.

Received February 16, 2017

Revised March 17, 2017

Accepted April 17, 2017

УДК 159.923.072.42:612.821:614.8.026.1:614.876

К. М. Логановський

loganovsky@windowslive.com

М. В. Гресько

Mgresko0408@gmail.com

Соціально-психологічні особливості добровольців-учасників ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та Антитерористичної операції

Lohanovskyi K. M. Social and psychological characteristics of volunteers – clean-up workers of the Chornobyl disaster and Anti-terrorist operation / K. M. Lohanovskyi, M. V. Hresko // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 37. – Kamianets-Podilskiy : Aksioma, 2017. – P. 190–206.

K. M. Lohanovskyi, M. V. Hresko. Social and psychological characteristics of volunteers – clean-up workers of the Chornobyl disaster and Anti-terrorist operation. The article presents the results of empirical study on personality characteristics of randomized samples of clean-up workers (liquidators) of the Chornobyl accident, the liquidators- evacuees from the Chornobyl exclusion zone and members of anti-terrorist operation (ATO), depending on the free choice of risk. It was found that the highest rate of volunteers was observed in the group of liquidators- evacuees.

K. M. Lohanovskyi – the scientific contribution of the co-author is 50% ,

M. V. Hresko – the scientific contribution of the co-author is 50% .